

นครศรีธรรมราชในสมัยรัตนโกสินทร์

สมัยราชการที่ ๑-๔

หลังจากพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี ทรงสถาปนากรุงเทพฯ เป็นราชธานีแล้ว ในปี พ.ศ.๒๓๒๗ โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพัฒน์ เป็นเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชแทนพระเจ้าานครศรีธรรมราช (หนู)

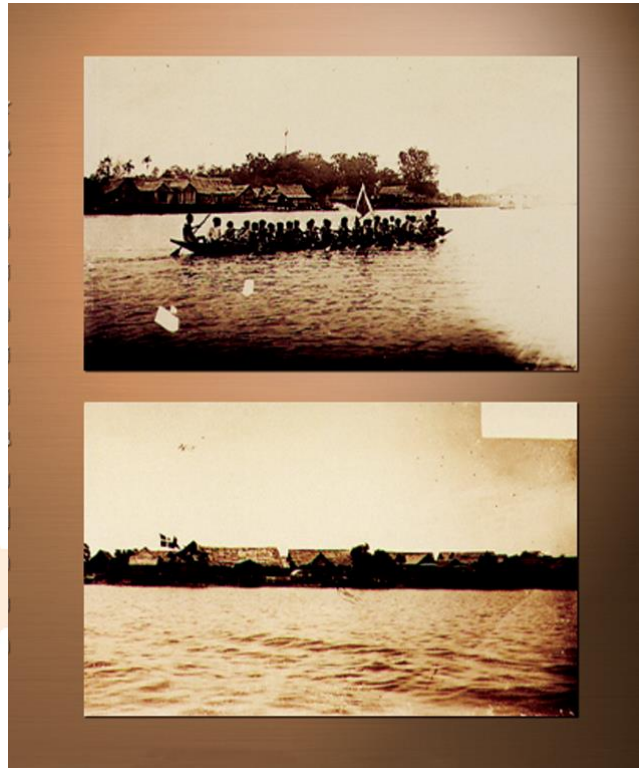
ทรงลดฐานะผู้ปกครองเมืองและเมือง จากตำแหน่งพระเจ้าานครศรีธรรมราช ซึ่งมีเกียรติยศเสมอเจ้าประเทศราช ลงเป็นเจ้าพระยานครศรีธรรมราช ฐานะเมืองเป็นหัวเมืองชั้นเอก กบลดฐานะเสนาบดีจตุสดมภ์ เหลือเพียง “กรมการเมืองเอก” ทั้งยังให้แยกเมืองที่เคยอยู่ใต้การปกครองของนครศรีธรรมราช อันได้แก่ เมืองสงขลา ปัตตานี ไทรบุรี ตรังกานู และกลันตัน ให้ไปขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯ ในปี พ.ศ. ๒๓๓๕

ครั้นรัชสมัยสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พ.ศ. ๒๓๕๔ โปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (พัฒน์) ขึ้นเป็น “เจ้าพระยาสุธรรมมนตรีศรีโตกราชวงศ์เชษฐพงษ์ฤาไชย อนุไทยธิติ อภัยพิริยปรากรมมหา” เป็นผู้ตกแต่งบ้านเมือง และโปรดเกล้าฯ ให้ พระบริรักษ์ภูเบศร์ ผู้ช่วยราชการเมืองนครศรีธรรมราชเป็นเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชแทน มีสมญานามว่า “เจ้าพระยาน้อยคินเมือง” เนื่องจากเป็นหลานตาของพระเจ้านครศรีธรรมราช (หนู) และเชื่อกันว่าเป็นโอรสลับของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) มีความสามารถทั้งในด้านการปกครอง การรบ การทูต เป็นที่ไว้วางใจของพระมหากษัตริย์เป็นอย่างมาก หลังจากทำตีเมืองไทรบุรี ปลิศ สตุล สำเร็จในปี พ.ศ. ๒๓๖๔ จึงได้รับพระมหา

กรุณาธิคุณเลื่อนยศเป็น เจ้าพระยาศรีธรรมโศกราช นอกจากนั้นทำยังความเชี่ยวชาญในการช่างแขนงต่างๆ เช่น ต่อเรือพระที่นั่งอมรมนสรรรค์ ต่อเรือรบมหาพิไชยฤกษ์ และงานฝีมือเครื่องถม

เมื่อท่านถึงแก่อสัญกรรม ใน พ.ศ.๒๔๘๒ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งพระเสน่หามนตรี (น้อยกลาง) ขึ้นเป็นเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชสืบแทน ช่วงเวลานี้ กรุงเทพฯ ได้เข้าควบคุมดูแลหัวเมืองปักษ์ใต้อื่นๆ ตามคำสั่งของกรุงเทพฯ เท่านั้น ทั้งยังยกเมืองสตูลซึ่งเดิมขึ้นกับเมืองนครศรีธรรมราชไปขึ้นกับเมืองสงขลา

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อยกลาง) ถึงแก่อสัญกรรม พระเสน่หามนตรี (หนูพร้อม) บุตรคนโต ได้ขึ้นเป็นเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชสืบแทน ในปี พ.ศ. ๒๔๑๐

สมัยรัชกาลที่ ๕-๗

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราโชบายที่จะสร้างความเป็นเอกภาพของชาติ โดยจัดการปฏิรูปการปกครองประเทศใหม่ เรียกว่า “ระบบเทศาภิบาล” ส่งผลให้เมืองนครศรีธรรมราชกลายเป็นเมืองหนึ่งในมณฑลนครศรีธรรมราช อยู่ในบังคับบัญชาของข้าหลวงเทศาภิบาลเมือง

นครศรีธรรมราช ในปี พ.ศ.๒๔๓๙

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งพระยาสุขุมนัยวินิต (ปั้นสุขุม) เป็นข้าหลวงมณฑลนครศรีธรรมราช มีฐานะเป็นข้าราชการต่างพระเนตรพระกรรณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทำหน้าที่เป็นตัวแทนของรัฐบาล ในอันที่จะปฏิบัติราชการให้เป็นไปตามกฎหมายและระเบียบแบบแผนตามนโยบายของรัฐบาล อาทิ ยกเลิก ประเพณีการปกครองแบบเก่า โดยเฉพาะการปกครองแบบ “กินเมือง” ซึ่งเจ้าเมืองและกรมการใช้ตำแหน่งหน้าที่แสวงหาผลประโยชน์ให้ตนเองได้ เป็นการทำงานราชการในบังคับบัญชาของกระทรวงมหาดไทยและมณฑลเทศาภิบาลซึ่งเป็นผู้พิจารณาแต่งตั้ง โยกย้าย เลื่อนชั้น ถอดถอนและให้คุณให้โทษแก่ข้าราชการระดับเมือง นอกจากนี้รัฐบาลกลางยังเป็นผู้ให้เงินเดือนเป็นค่าตอบแทนในการปฏิบัติราชการตามความสำคัญและความรับผิดชอบแต่ละตำแหน่ง

ในช่วงนี้ เมืองนครศรีธรรมราชได้พัฒนาเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว มีการจัดระเบียบการปกครองและการเก็บภาษีอากรอย่างรัดกุม จัดระบบการศึกษาแบบสมัยใหม่ โดยตั้งโรงเรียนขึ้นถึง ๑๘ แห่ง ตลอดจนปรับปรุงเรื่องการค้ามาคมให้สะดวกยิ่งขึ้น โดยตัดถนนและคูคลองหลายสาย

ในสมัยรัชกาลที่ ๖ ทรงเปลี่ยนแปลงการบริหารราชการแผ่นดินหัวเมืองอีกครั้งหนึ่ง โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ายุคลทิฆัมพร กรมขุนลพบุรีราเมศวร์ เป็นอุปราชภาคปักษ์ใต้ ทำหน้าที่ปกครองหัวเมืองปักษ์ใต้ทั้งหมด จนกระทั่งถึง พ.ศ.๒๔๖๙ ในสมัยรัชกาลที่ ๗ จึงโปรดให้ยุบเลิกตำแหน่งอุปราชภาค และหลักการเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศเป็นระบอบประชาธิปไตย ในสมัย พ.ศ. ๒๔๗๕ นครศรีธรรมราชได้กลายเป็นจังหวัดหนึ่งของประเทศ ภายใต้การบริหารของส่วนกลาง สังกัดกระทรวงมหาดไทยสืบมาจนถึงปัจจุบัน

